

واکاوی مفهومی عفاف جنسی خانواده در فقه

صدیقه محقق^۱، مریم برقی^۲

چکیده

یکی از مسائل مهم فرهنگی در جوامع اسلامی از دیرباز تاکنون، مسئله مفهوم‌شناسی عفاف جنسی است. شناسایی هر واژه، نقش مهمی در ترتب احکام آن دارد. مهمترین نهاد اجتماعی، خانواده است که رفتار اعضای خانواده با یکدیگر، پایه‌گذار عفاف جنسی است و تأثیر زیادی در جلوگیری از انحرافات جنسی دارد. اهداف نوشتار حاضر، واکاوی مفهومی عفاف جنسی خانواده در فقه و زمینه‌سازی برای تدوین باب مستقلی در فقه با عنوان فقه عفاف است. به همین دلیل نوشتار حاضر به روش تحلیلی-توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است. دستاوردهای پژوهش حاضر این است: عناوینی در فقه وجود دارد که در شناسایی مفهوم عفاف جنسی مؤثر است از جمله در آیات و روایات برخی مصادیق فردی و اجتماعی انحرافات جنسی بیان شده است و به وسیله سیره عقلا که معتقدند حفظ نظام حکومتی با حجاب و عفاف حاصل می‌شود. همچنین به وسیله عوامل حکومتی چون بیانات رهبری و اهتمام ایشان به گسترش حجاب و عفاف بین مردم و جامعه و قوانینی که در این باب به وسیله کارگزاران دولتی برای تمام ارگان‌های حکومتی وضع شده جزء مهمترین این عناوین هستند. مهمترین راهکارهای فقهی مؤثر بر شناخت مفهوم عفاف جنسی در خانواده مواردی است از جمله: مصلحت‌سنجی زوج بر مبنای اصل ولایت و قوامیت نسبت به زوجه و زن نیز بر اساس اصل نصح و خیرخواهی و امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند همسر خود را از گرفتاری در منجلاب انحرافات جنسی نجات دهد. درباره رفتار والدین با فرزندان با استفاده از ولایت پدر بر فرزندان، توصیه‌های دینی در مسائل

۱. دانش‌پژوه سطح چهار فقه خانواده، گروه علمی-تربیتی فقه خانواده، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه، افغانستان.

۲. مدیر گروه علمی-تربیتی فقه خانواده، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه، ایران.

هم خوابگی و مسئله استیذان فرزندان، کاشف از اهتمام به زندگی عقیفانه و شناخت مفهوم عفاف در خانواده است. همچنین در مورد رفتار فرزندان به ویژه خواهر و برادر با یکدیگر، راهکارهای اسلام در پوشش مناسب و نگاه به یکدیگر از مصادیق بارز عفاف جنسی در خانواده است.

واژگان کلیدی: عفاف جنسی، حجاب، پوشش، انحراف، ولایت، اذن ورود، خانواده.

۱. مقدمه

خانواده اصلی ترین واحد اجتماع و نمودی از کل جامعه است که به عنوان یک نهاد اجتماعی، نقش تعیین کننده ای را در سلامت جامعه برعهده دارد. آدمی در محیطی به نام خانه و خانواده پا به عرصه وجود می گذارد بسیاری از هنجارها و ناهنجاری های جامعه مربوط به خانواده است. از غرایزی که خداوند متعال در نهاد آدمی به ودیعت گذاشته است، گزینه جنسی است که اگر به درستی هدایت شود فضیلت است و اگر متعادل نشود و دچار انحرافات شود، باعث سقوط انسان از بعد انسانیت به مرحله پست و حیوانیت می شود. برای رساندن گزینه جنسی به تعادل و عفاف جنسی در خانواده هر یک از اعضای آن وظایفی در قبال دیگران برعهده دارد که در شرع مشخص شده است و اگر به خوبی عمل کند باعث جلوگیری از انحرافات جنسی خواهد شد. اهداف نوشتار حاضر، واکاوی مفهومی عفاف جنسی خانواده در فقه و همچنین زمینه سازی برای تدوین باب مستقلی در فقه با عنوان فقه عفاف است. به همین دلیل نوشتار حاضر به روش تحلیلی- توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه ای گردآوری شده است.

با بررسی های انجام شده، هیچ نوشتاری به صورت مستقل در این موضوع یافت نشده است. در مورد تربیت جنسی کتاب ها و مقالات بسیاری نوشته شده و هم چنین در مورد عفاف و حجاب نیز مطالب بسیار است؛ اما واکاوی مفهومی عفاف جنسی خانواده در فقه مطلب تازه ای است که بررسی شود. هم چنین آگاه سازی جامعه اسلامی نسبت به وظایف هر یک از افراد برای گسترش فرهنگ عفاف جنسی وظیفه ای است که با انجام آن جلوی بسیاری از انحرافات جنسی گرفته می شود و از فروپاشی خانواده ها در اثر جهالت به این موضوع جلوگیری خواهد شد. این نوشتار در محدوده فقه و با استفاده از

منابع کتابخانه ای و به روش تحلیلی- توصیفی گردآوری شده است و به موضوعات بسیاری پرداخته است. ابتدا تعریف مفاهیمی چون: عفاف، حجاب و حیا اشاره و رابطه میان این سه مفهوم بیان شده، سپس به عناوین فقهی مؤثر بر عفاف جنسی خانواده که شامل عناوین فردی و عناوین اجتماعی است، در آیات و روایات پرداخته شده، و برای هر یک مصادیقی ذکر گردیده است، سپس عنوان سیره‌ی عقلاء و عناوین حکومتی درباره‌ی عفاف و حجاب آورده شده که در ابتدا بیانات رهبری در این مورد و سپس قانون راهکارهای اجرایی گسترش فرهنگ عفاف حجاب در جمهوری اسلامی ایران اشاره شده است. در انتها راهکارهای فقهی مؤثر بر عفاف جنسی خانواده بیان شده که شامل رفتار والدین با یکدیگر و مواردی چون ولایت شوهر بر همسر، نصح و خیر خواهی و امر به معروف و نهی از منکر را در بر می‌گیرد، در قسمت بعد رفتار والدین با فرزندان و مواردی چون ولایت پدر بر فرزند، توصیه‌های دینی در مسائل هم‌خوابی، پوشش والدین و استیذان فرزند مطرح گردیده، در انتها رفتار فرزندان نسبت به یکدیگر خصوصاً خواهر و برادر در پوشش و نگاه بررسی شده است.

۲. مفهوم‌شناسی

۱-۲. عفت در لغت

لغت‌شناسان درباره عفت معانی مختلفی ذکر کرده‌اند از جمله: «روی گردانی از زشتی‌ها». (ابن فارس، ۱۴۰۴، ۲/۹۳) از نظر برخی دیگر عفت به معنی روی گردانی از چیزهایی است که حلال نیستند (فراهیدی، ۱۴۰۹، ۱/۹۲) یا به معنی نگه داشتن نفس از چیزهای حرام است (طریحی، ۱۳۷۰، ۳/۲۰۸). ابن منظور در معنای عفت گفته است: «روی گردانی از چیزی که حلال و زیبا نیست یا روی گردانی از محرمات و خواسته‌های پست» (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۹/۲۵۳). در کتاب دیگری آمده است: «مفهوم عفت بر کمی چیزی نیز دلالت می‌کند» (ابن فارس، ۱۴۰۴، ۲/۹۳). راغب می‌گوید: «بسنده کردن در گرفتن یا خوردن چیز اندکی که آن اندک خود در حکم باقی مانده چیزی است» (راغب، ۱۴۱۴، ص ۵۷۳). از همه معانی که ذکر شد نکاتی به دست می‌آید مانند ماهیت عفت، خودداری و روی گردانی است. متعلق عفت، بازداری از چیزهای زشت، حرام و خواسته‌های پست است.

۲-۲. عفت در اصطلاح

عفت در اصطلاح یعنی، حاصل شدن حالتی برای نفس و جان آدمی که با آن از غلبه و تسلط شهوت جلوگیری می‌کند و متعفف کسی است که چنین حالتی را در اثر تمرین و زحمت به دست می‌آورد. (راغب، ۱۴۱۴، ص ۵۷۳) عفت ورزی، قوه شهوت را بین افراط و تفریط به تعادل می‌رساند. عفاف جنسی یعنی، انتخابگری هدفمندانه برای پرهیز از فعالیت جنسی نامناسب (عباسی، ۱۳۹۶، ص ۱۸۰)، پس شخص عقیف در برابر تحریک جنسی، مطابق با احکام شرعی و موافق با جوانمردی عمل می‌کند (الجرجانی، ۱۳۷۰، ص ۶۵).

۲-۳. حجاب در لغت

حجاب از نظر لغت شناسان به معنای پوشش، آنچه به وسیله آن خود را می‌پوشانند و نیز به معنای حائل میان دو چیز آمده است. (فیروزآبادی، ۱۳۰۶، ۱/۱۷۹) استاد مطهری در توصیف معنای حجاب می‌نویسد: «کلمه حجاب هم به معنای پوشیدن است و هم به معنای پرده و حاجب. بیشتر استعمال آن به معنای پرده است. این کلمه از آن جهت مفهوم پوشش می‌دهد که پرده، وسیله پوشش است و شاید بتوان گفت که به حسب نظر اهل لغت، هر پوششی حجاب نیست. آن پوششی حجاب است که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد» (مطهری، ۱۳۷۶، ص ۶۳).

۲-۴. حجاب در اصطلاح

از نظر شرع مقدس اسلام، حجاب به معنای پوشیدن تمام اعضای بدن به جز صورت و دست‌ها تا میچ است. (یوسفی، ۱۳۸۹، ص ۸۴) حجاب از نظر فقهی و تفسیری در دو معنای پوشاندن و ابزار پوشیدن به کار رفته است (یوسفی، ۱۳۸۹، ص ۸۴).

۲-۵. تعریف حیا

حیا به معنی شرم و آزر، عامل بازدارندگی و بریدن از معصیت است (دهخدا، ۱۳۷۲، ۱۸/۸۴۲) و گرفتگی نفس از چیزی و ترک آن به خاطر چیز دیگر (شرتونی، بی تا، ۱/۲۵۱).

۳. رابطه عفاف، حیا و حجاب

از زمینه‌ها و اثرات عفاف، احساس حیا و شرم از انجام کارهای زشت است. امام علی علیه السلام حیا را سبب عفت می‌داند و می‌فرماید: «سَبَبُ الْعِفَّةِ الْحَيَاءُ» (آمدی، ۱۳۸۰، ۵۵۲/۷). هرچه این احساس شرم از زشتی‌ها در انسان بیشتر باشد، عفت او نیز بیشتر خواهد بود. در فرهنگ اسلامی، انسان برای آن لباس به تن نمی‌کند که تن را عرضه کند بلکه لباس می‌پوشد تا خود را بپوشاند. لباس برای آن است که تحریک جنسی را کم کند نه آنکه بر قدرت تحریک بیفزاید (اسحاقی، ۱۳۸۷، ص ۴۶)، پس عفاف به عنوان پیش‌زمینه‌ای اساسی باید مورد توجه قرار گیرد. درحقیقت حجاب همان پوشش ویژه و عفت یک خصلت بینش و منش است. حجاب می‌تواند ریبایی، تحمیلی، ظاهری یا غیراختیاری باشد، ولی عفت، خصلت و ارزشی اختیاری است. حجاب، ریشه در عفاف درونی دارد. هرچه حیای انسان بیشتر باشد پوشیدگی نیز بیشتر خواهد شد. انسان باحیا در منظر دیگران برهنه نمی‌شود و از لباس‌های بدن‌نما استفاده نمی‌کند. وقار در رفتار و ادب در گفتار تبلور حیا است. کسانی که حیا دارند رفتار موقرانه متین و وزین دارند و در ارتباط کلامی خود هم رعایت ادب و احترام را می‌نمایند حیای ضعیف گاه به نامناسب بودن لباس‌های فرد منجر می‌شود.

۴. عناوین مؤثر در شناسایی مفهوم عفاف جنسی در فقه

در مقابل عفاف جنسی، ناهنجاری جنسی قرار دارد. در یک تعریف می‌توان گفت هر تمایل و رفتار جنسی که به نحوی برای خود فرد یا افراد دیگر زیان‌آور باشد، ناهنجاری جنسی تلقی می‌شود. (فقیهی، ۱۴۲۹، ص ۲۹۳) این ویژگی در تعریف، هرگونه رفتار جنسی خارج از چهارچوب ازدواج مرد با زن را دربرمی‌گیرد.

۴-۱. عناوین فردی

۴-۱-۱. استمنا و استتوها

استمنا، دستمالی و رفتار مالشی مرد با خود است که به انگیزه لذت جنسی انجام می‌گیرد. استتوها، دستمالی و رفتار مالشی زن با خود به انگیزه لذت جنسی است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «آگاه باشید که مورد لعن خدا، ملائکه و همه مردم خواهد بود کسی که با دستمالی خود، خویش را ارضا می‌کند»

(محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ۵۳۶۸/۱۱، متقی هندی، ۱۳۹۷، ۹۹/۱۶). از این روایت و روایات دیگر حرمت این عمل به خوبی مشخص می شود. استمنا در پسران و استتسها در دختران، اولین ناهنجاری جنسی است که به آن مبتلا می شوند و بیشتر در دوران بلوغ اتفاق می افتد.

۴-۱-۲. هم جنس گرایی

اول) لواط (هم جنس بازی در مردان)

لواط یا رفتار جنسی مرد به مرد است که در قرآن کریم و روایات مرتکب چنین عملی مورد لعن قرار گرفته است. در قرآن درباره قوم لوط که به این عمل زشت دست می زدند این کارشان فاحشه و منکر خوانده شده است. برای مثال در آیه ۸۰ سوره اعراف آمده است: «آیا شما که چنین رفتار ناپهنجار و فاحشه ای را انجام می دهید، می دانید که هیچ یک از آدمیان در این عمل بر شما سبقت نگرفته اند». امام علی علیه السلام با توجه به شدت گناه کبیره لواط آن را کفر خوانده است: «لواط، ارضای جنسی مرد با مرد بدون نزدیکی با اوست و نزدیکی در معقد مرد، کفر محسوب می شود» (کلینی، ۱۴۰۷، ۵/۵۴۴؛ حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۳۳۹).

دوم) مساحقه (هم جنس بازی در زنان)

مساحقه عبارت است از اینکه زنان فروج خود را به یکدیگر می مالند و از این طریق ارضا می شوند. در حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «مساحق در زنان به منزله لواط در مردان است» (طبرسی، ۱۳۷۲، ص ۲۳۲؛ حرعاملی، ۱۴۰۹، ۱۸/۴۲۵). بنابر فرمایش امام صادق علیه السلام برای پیشگیری از این ناهنجاری، خوابیدن زنان به صورت برهنه پیش هم گناه محسوب می شود (کلینی، ۱۴۰۷، ۵/۵۵۲؛ حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۳۴۵).

۴-۱-۳. زنا و روسپیگری

در مورد حرمت زنا و مصداق انحراف جنسی بودن آن از دیدگاه شرع هیچ تردیدی نیست و آیات و احادیث بسیاری به این مطلب تصریح دارد. در قرآن آیه ۳۲ سوره اسراء در این باره آمده است: «هرگز به سوی رفتار زنايي نزدیک نشوید؛ زیرا که مصداق فحشاست و برای ارضای غریزه جنسی راه بد و

انحرافی است». امام رضا علیه السلام در نامه‌اش به محمدبن سنان با اشاره به علت حد زنا آن را از بزرگ‌ترین گناهان دانسته است (شیخ صدوق، ۱۳۸۶، ۵۴۴/۲). امروزه زنا به صورت ارتباط آزاد و با افراد فراوان شیوع پیدا کرده است و حتی عده‌ای از زنان با روسپیگری زندگی خود را می‌گذرانند. زنان خرید و فروش می‌شوند و به رفتارهای جنسی که خود هم بدان راضی نیستند، فقط برای درآمدزایی و گذران زندگی تن می‌دهند.

۴-۲. عناوین اجتماعی

یکی از عوامل مهم انحراف جنسی در جوانان، خانواده، جامعه و محیط اطراف است.

۴-۲-۱. اختلاط زن و مرد

یکی از عواملی که در شیوع ناهنجاری‌های جنسی بسیار مؤثر است، اختلاط دختر و پسر در مراکز آموزشی، مجالس و دیگر مراسم گروهی است. پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «هیچ چیزی را مربوط به زمان‌های بعد، خطرناک‌تر از اختلاط و ارتباط مردان با زنان نمی‌بینم» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ۳۰۶/۱۴؛ رازی، ۱۴۱۳، ۲۰/۲۵۴).

۴-۲-۲. فقر و ثروت خانواده

یکی از عوامل اجتماعی در ایجاد انحراف جنسی، فقر است که به شیوه‌های مختلف، این انحراف را به وجود می‌آورد. در برخی خانواده‌های فقیر چون به لحاظ مسکن در تنگنا هستند و همه کنار هم می‌خوابند و کودکان در این خانواده‌ها به کرات شاهد روابط جنسی والدین خود هستند یا به دلیل خوابیدن خواهر و برادر کنار هم، زمینه گرایش جنسی میان آنها به وجود می‌آید و چون از نظر اقتصادی شرایط لازم برای ازدواج ندارند برای ارضای نیازهای جنسی متوسل به راه‌های انحرافی می‌شوند. در برخی موارد نیز فقر باعث فحشا و روسپیگری زنان و دختران می‌شود. به همان اندازه که خانواده‌های فقیر در معرض انحرافات جنسی قرار دارند، ثروت فراوان نیز زمینه طغیان و انحراف جنسی را به وجود می‌آورد. جوانی که همه چیز برای او فراهم است و از لحاظ دینی و اخلاقی هیچ پایبندی ندارد، در پی لذت بردن از هر چیزی است و کم‌کم به سمت لذت‌های جنسی کشیده می‌شود. برپایی پارتی‌های

مختلط، مصرف قرص‌های روان‌گردان که خود محرک عمل جنسی است و... از رفتارهای ناهنجار طبقه ثروتمند است که متأسفانه به افراد طبقه متوسط جامعه نیز کشیده می‌شود.

۴-۲-۳. رسانه

استفاده نادرست از رسانه و فضای مجازی و مشاهده فیلم‌های مبتذل جنسی که به صورتی فجیع، ارزش‌های اخلاقی را به تمسخر می‌گیرند و شخصیت انسان را در حد حیوانات پست می‌کند، یکی از علل ناهنجاری‌های جنسی است. انواع رفتار ناهنجار جنسی که ساده‌ترین آن استمناس است تا قتل‌های جنسی در این‌گونه فیلم‌ها وجود دارد و به راحتی از طریق ماهواره، اینترنت و سی‌دی قابل دسترسی است. تماشای فیلم‌ها و تصاویر جنسی اثراتی بر افراد جامعه دارند از جمله: حساسیت افراد نسبت به ناهنجاری‌های جنسی کاهش می‌یابد و آن را ضد ارزش نمی‌دانند، موجب تحریک افراد و روی آوردن مردم به این نوع انحرافات و شیوع آن در جامعه می‌شود، دامنه اطلاعات افراد نسبت به ناهنجاری‌های گوناگون جنسی افزایش می‌یابد و کسانی که تمایلی نسبت به بعضی از انواع انحرافات جنسی ندارند علاقمند به انجام آن می‌شوند و از زندگی انسانی و عقلانی فاصله می‌گیرند و به ناهنجاری‌ها و اختلالات درونی مانند افسردگی و خودکشی و اختلالات بیرونی مانند آزار و خشونت روی می‌آورند (فقیهی، ۱۴۲۹، ص ۳۶۹-۲۷۱).

۴-۲-۴. ارتباط با افراد در جامعه

کودکان از سن شروع مدرسه تحت تأثیر دوستان خود قرار می‌گیرند. این تأثیرپذیری در سنین نوجوانی و جوانی به بالاترین درجه خود می‌رسد تا حدی که گاهی این تأثیرپذیری و الگوگیری بیشتر از خانواده و اقوام می‌شود. اگر کودکان در محیط مدرسه با افراد بی‌بندوبار هم‌کلاس باشند در معرض ابتلا به انواع رفتارهای ناهنجار قرار می‌گیرند. بسیار مشاهده شده است که اولین صحبت‌های مقدماتی انحرافات جنسی در مدارس و بین هم‌جنسان بوده است. این خطر زمانی بیشتر می‌شود که در کلاس و بین دوستان، کودکان و نوجوانانی باشند که دچار بلوغ زودرس و یا چند سال مردودی باشند. پیامبر ﷺ با اشاره به تأثیر دوست در رفتار و منش فرد می‌فرماید: «آدمی تحت تأثیر رفیق از روش و عملکرد او پیروی

می‌کند. از این رو، می‌بیند در انتخاب دوست با چه کسی رفاقت می‌ریزد» (طوسی، ۱۴۱۴، ص ۵۱۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱/۱۹۲).

۴-۳. سیره عقلا

یکی از عناوینی که در شناسایی مفهوم عفاف جنسی مؤثر است سیره عقلاست. سیره عقلا مبنی بر جلوگیری از اختلال نظام و استیفای مصالح است. رعایت نکردن پوشش اسلامی و ناهنجاری‌های فردی و اجتماعی جنسی به تحریک جنسی جامعه دامن می‌زند و آثار سوئی مانند فساد اخلاقی را به دنبال خواهد داشت. از این رو عقلا در جایی که رفتاری موجب به هم خوردن اخلاق و نظم اجتماعی شود از حق جامعه دفاع و بر استیفای مصالح ایستادگی می‌کنند و از آنجا که هر جمعی برای حفظ نظام خویش بر پایه ارزش‌های خود قانون تصویب می‌کند و برای تحقق اهداف به مجازات متخلفان روی می‌آورد جامعه اسلامی نیز بر اساس همین اصل می‌تواند برای متخلفان از دستور شرع مجازات تعیین کند و چون برای تخلف از حجاب در شرع حدی تعیین نشده است حکومت اسلامی می‌تواند بر اساس مصالح جامعه، مجازات و تعزیر تعیین کند. این روش عقلایی است و از سوی شارع نیز رد نشده است. بنابراین، می‌تواند مبنای عمل قرار گیرد.

۵. عوامل حکومتی مؤثر در بازیابی مفهوم عفاف جنسی

اهتمام مسئولین حکومتی به عفاف جنسی در کشور جمهوری اسلامی ایران باعث شده است که روز بیست و یکم تیر ماه سالروز قیام مردم مشهد علیه کشف حجاب، توسط شورای فرهنگ عمومی به روز حجاب و عفاف نام‌گذاری شود. این نام‌گذاری نشان‌دهنده اهمیت است که دولت اسلامی ایران به آن می‌دهد.

۵-۱. بازیابی مفهوم عفاف جنسی در کلام آیت‌الله خامنه‌ای

رهبر انقلاب اسلامی در مورد حجاب می‌فرماید: «حجاب برای زن به معنای ذلت نیست بلکه به معنای عصمت و حفظ زن است و نه فقط عصمت و حفظ زن بلکه عصمت و حفاظت زن و مرد هر دو است.

حجاب به معنای چادر نیست، اما چادر در نزد ما ایرانی‌ها که زن‌های ما از قدیم داشتند، بهترین نوع حجاب است» (۶۵/۵/۱۷). در جای دیگر در این باره گفته‌اند: «حجاب، موصونیت است نه محدودیت. مسئله حجاب به معنای منزوی کردن زن نیست. اگر کسی چنین برداشتی از حجاب داشته باشد این یک برداشت کاملاً غلط است. مسئله حجاب به معنای جلوگیری از اختلاط و آمیزش بی‌قید و شرط زن و مرد در جامعه است؛ زیرا آمیزش و اختلاط بی‌قید و شرط، هم به ضرر جامعه و هم به ضرر زن و مرد به‌ویژه به ضرر زن است» (۶۸/۱۰/۲۶). نظر ایشان درباره عفاف چنین است: «عفاف، امر مشترک زن و مرد این مسئله حجاب، محرم و نامحرم، نگاه کردن و نگاه نکردن، همه به خاطر این است که قضیه عفاف در این بین، سالم نگه داشته شود. اسلام به مسئله عفاف زن اهمیت می‌دهد البته عفاف مرد هم مهم است. عفاف، مخصوص زنان نیست. مردان هم باید عقیف باشند. منتها چون در جامعه، مرد به خاطر قدرت جسمانی و برتری جسمانی می‌تواند به زن ظلم کند و برخلاف تمایل زن رفتار کند روی عفت زن بیشتر تکیه و احتیاط شده است» (۷۰/۱۰/۴). ایشان درباره چادر چنین دیدگاهی دارد: «ما هیچ وقت نگفتیم که حتماً چادر باشد و غیرچادر نباشد. گفتیم که چادر بهتر از حجاب‌های دیگر است، ولی زنان ما می‌خواهند حجاب خودشان را حفظ کنند. چادر را هم دوست دارند. چادر، لباس ملی ماست. چادر پیش از آنکه یک حجاب اسلامی باشد یک حجاب ایرانی است. مال مردم ما و لباس ملی ماست» (۷۳/۷/۲۰). رهبر معظم انقلاب اسلامی برای خانواده اهمیت زیادی قائلند و در جهت ممانعت از تزلزل خانواده می‌فرماید: «اینکه شما می‌بینید در اسلام محرم و نامحرم و جدایی زن و مرد و این‌گونه موارد مطرح است چون اینها مسائل ارتجاعی نیست. اینها جزء دقیق‌ترین مسائل انسانی و بشری است. یکی از مهمترین آن این است که بنیان خانواده مستحکم می‌ماند چون زن و شوهر به هم احساس وفاداری می‌کنند و در موضع حسادت قرار نمی‌گیرند. این خیلی مسئله مهمی است» (۷۹/۱۰/۱۵) (رک، بانکی پورفرد، ۱۳۹۶، ۱-).

۵-۲. راهکارهای قانونی در بازشناسی مفهوم عفاف جنسی

این قانون در ۱۳ دی سال ۱۳۸۴ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید و دارای مفاد زیادی درباره اجرایی شدن و ترویج فرهنگ عفاف و حجاب است که در ذیل به برخی مفاد آن اشاره می‌شود:

در اولویت قراردادن موضوع حجاب و عفاف در برنامه‌های دستگاه‌های اجرایی کشور برای مقابله با روند فزاینده بدحجابی؛

- نظارت بر رعایت حریم حجاب و عفاف در سازمان‌های دولتی و عمومی و نظارت و تأکید بر ضرورت رعایت سادگی و پوشش و فرم‌های اسلامی و حضور ساده و بی‌آرایش در محیط کار به دلیل تأثیر منفی بر مراجعان؛

- اصالت بخشی به فرهنگ عفاف از طریق محصولات متنوع فرهنگی، هنری متناسب؛

- نظارت و ارزیابی عملکرد رسانه‌ها - خصوصاً صدا و سیما - در ارتباط با الگوهای تبلیغی آنها و تأثیر آن در جامعه؛

- فراهم کردن زمینه‌های لازم برای تهیه کتب، نشریات و تولیدات علمی - فرهنگی برای ترویج فرهنگ عفاف و پاسخ‌گویی به شبهات موجود در مورد آن؛

- حمایت مادی و معنوی از آثار فرهنگی - هنری مانند تسریع در صدور مجوز و تشویق تولیدکنندگان آثار فرهنگی و هنرمندانی که راهکارهای تازه و جذاب در راستای توسعه فرهنگ عفاف ارائه می‌کنند؛

- برگزاری نمایشگاه‌های لباس - ملی و مذهبی جهت ارائه الگوهای اسلامی و سالم به تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان؛

- تبیین و آموزش احکام شرعی حجاب و عفاف و رعایت حریم عفاف در خانه و اجتماع و آموزش معیارهای رفتار صحیح زن و مرد جهت برقراری روابط متعادل اجتماعی؛

- به تصویر کشیدن ابعاد شخصیت‌های الهی اسلام چون حضرت زهرا علیها السلام، حضرت زینب علیها السلام و زنان نمونه از صدر اسلام تا دوران معاصر در مناسبت‌های مذهبی و ملی و تأثیر آن در فرهنگ‌سازی و گسترش ارزش‌های اسلامی به صورت جذاب؛

-اطلاع‌رسانی مناسب و دقیق به خانواده‌ها در مورد علل آسیب‌های اجتماعی و انحرافات درخصوص زنان بی‌سرپرست، کودکان خیابانی، طلاق، اعتیاد، فرار دختران و نشان دادن عدم رعایت عفاف و حجاب در بروز این آسیب‌ها؛

- انجام پژوهش‌های کاربردی درخصوص توسعه فرهنگ عفاف و تعیین سهم و نقش هر دستگاه بر اساس پژوهش‌های انجام شده؛

آموزش احکام شرعی عفاف و حجاب و برگزاری کلاس‌های دانش‌افزایی برای والدین به‌ویژه مادران و توجیه آنها نسبت به رعایت حریم عفاف در خانه و محیط‌های اجتماعی از طریق انجمن اولیا و مربیان و موارد بسیار دیگر که برنامه‌ای جامع و کامل درباره عفاف و حجاب در اختیار تمام سازمان‌ها و ارگان‌های حکومتی و دولتی قرار گرفته است.

۵-۳. راهکارهای فقهی مؤثر بر شناخت مفهوم عفاف جنسی در خانواده

با توجه به شیوع ناهنجاری‌ها و عوامل گسترده‌ای که انحرافات جنسی را روز به روز فراگیرتر می‌کند مهمترین نهاد اجتماعی که می‌تواند در متعادل‌سازی غریزه جنسی تأثیرگذار باشد خانواده است. یکی از کارکردهای مهم خانواده، تنظیم رفتار جنسی اعضای خود است که در شریعت اسلام احکام ویژه‌ای برای آن وضع شده است و رفتار اعضای خانواده با یکدیگر براساس این آموزه‌ها باعث روشن شدن مفهوم عفاف جنسی در خانواده است و تأثیر به‌سزایی در جلوگیری از انحرافات جنسی دارد.

۵-۳-۱. رفتار والدین با یکدیگر

خانواده مهمترین هسته جامعه است. تردیدی نیست که اگر درست اداره شود و اعضای آن به‌خوبی تربیت شوند جامعه نیز به صلاح خواهد رسید. رفتار صحیح زوجین در قبال یکدیگر یکی از راه‌های عملی تربیت کودکان است و در مقابل رفتارهای نامعقول و ابراز تمایلات و عواطف جنسی زن و شوهر در منظر فرزندان می‌تواند پایه‌گذار انحرافات جنسی در فرزندان شود. برای جلوگیری از چنین مفاسدی در خانواده و سپس جامعه باید منبأ اصلی یعنی، وظایف والدین در قبال یکدیگر برای مقابله با انحرافات جنسی را بیان کرد.

اول) وظایف زوج

شوهر، رکن اصلی در خانواده است. ولایت و قیمومیت بر اعضای خانواده دارد و یکی از راهکارهای فقهی عفاف جنسی ولایت مرد بر زن است. در کتاب‌های فقهی بحثی با عنوان ولایت یا قیمومیت شوهر بر همسر مطرح نشده است و تنها چیزی که در فقه ذکر شده حقوق متقابل زوجین است. یکی از این حقوق، تمکین زن در برابر شوهر است که دو معنا دارد: تمکین خاص و تمکین عام. منظور از تمکین خاص آن است که مرد دارای این اختیار است که هر زمان و در هر مکانی که احساس نیاز جنسی و عاطفی کرد باید بتواند برآورده کند و زن مانع آن نشود مگر به دلیل عذر موجه شرعی (شهید ثانی، ۱۴۱۳، ۴۳۹/۸؛ سیستانی، ۱۴۱۷، ۱۰۳/۳). منظور از تمکین عام یعنی، پذیرش سلطه و ریاست مرد بر خانواده و اطاعت از او در چارچوب اداره خانواده نه اطاعت محض از شوهر به گونه‌ای که زن هیچ نوع اراده‌ای نداشته باشد (امام خمینی، ۱۴۰۹، ۳۰۳/۲).

ولایت و قیمومیت مرد بر زن از آیه: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ؛ مردان از آن جهت که خدا بعضی را بر بعضی برتری داده است و از آن جهت که از مال خود نفقه می‌دهند بر زنان تسلط دارند» (نساء: ۳۴) به دست آمده است. در بحث ولایت مرد بر زن دیدگاه‌های متفاوتی از فقها دیده می‌شود. برخی از فقها قائل به سلطه تام و کامل مرد بر زن هستند و شوهر را ولی و صاحب اختیار همسر خود می‌دانند (طبرسی، ۱۳۷۲، ۱۳۵/۵). علامه طباطبایی نیز قیمومیت را عام دانسته است، ولی به معنای سلب اراده زن نمی‌داند (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۵۴۳/۴). دیدگاه دیگر این است که مرد تنها در محیط خانواده بر همسر خود ولایت دارد نه اینکه نوع مرد بر زن برتری داشته باشد (میبدی، ۱۳۷۱، ۴۹۲/۲؛ مقدس اردبیلی، بی تا، ص ۵۳۶). دیدگاه دیگر، سلطه مرد بر همسر خود در موارد خاص است که نه تنها نوع مرد بر زن برتری ندارد بلکه ولایت او مطلق نیست و در موارد خاصی چون طلاق، تعیین مسکن و اذن خروج از منزل است (مقدادی، ۱۳۸۷، ص ۳). نظر دیگر، مسئولیت شوهر در برابر خانواده است، نه ولایت و قیمومیت. این دیدگاه در بین فقهای متأخر و معاصر طرفداران زیادی دارد. واژه قوام در آیه مذکور به معنای ولایت و سلطه نیست بلکه به معنای

عهده‌دار شدن هزینه‌های زندگی زن و اداره امور خانواده است. براساس این دیدگاه مدیریت و مسئولیت اداره امور خانواده برعهده مرد است (مدرسی، ۱۳۷۹، ص ۲۰۷؛ شیخ طوسی، ۱۳۸۷، ۲۰/۶). یکی از فقهای معاصر در تفسیر آیه مذکور چنین می‌گوید: «این‌طور نیست که قرآن به زن بگوید تو تحت فرمان مرد هستی بلکه به مرد می‌گوید تو سرپرستی زن و منزل را برعهده داری» (جوادی آملی، ۱۳۷۶، ص ۳۹۲). براساس این دیدگاه نوع مرد برزن هیچ‌گونه برتری ندارد و اداره و ریاست خانواده نوعی تعهد است که برعهده مرد قرار داده شده است.

زن در انجام اموری که منافی رابطه زوجیت و تمکین او در برابر شوهر نباشد و در اصطلاح نشوز تلقی نشود، آزاد است و مرد حق منع ندارد. (کاظمی، ۱۳۹۳، ص ۷۴) در بحث عفاف جنسی اگر مرد بداند همسر او گرفتار انحرافات جنسی می‌شود و زن شاغل باشد براساس مصلحت‌سنجی، حفظ بنیان خانواده، استحکام روابط خانوادگی، ممناعت از گرفتاری در منجلاب فسادهای اخلاقی، بررسی جو حاکم بر جامعه و مطالعه آمار ناهنجاری‌های اخلاقی و جنسی می‌تواند مانع از اشتغال زن شود و مبنای این ممناعت، بحث اذن خروج از منزل است؛ زیرا وظیفه اصلی زن، تربیت فرزندان و حفظ پایداری روابط خانوادگی است نه تأمین نیازهای مالی خانواده که وظیفه مرد است یا حتی اگر زن پوشش مناسبی برای بیرون رفتن از منزل انتخاب نمی‌کند و بی‌حجاب یا بدحجاب است نیز مرد می‌تواند مانع از خروج وی از منزل شود. اگر زن هم‌نشینان فاسدی دارد که ترس از گرفتار شدن در فساد وی می‌رود مرد می‌تواند مسکن خود را تغییر دهد.

۶. وظایف زوجه

۶-۱. نصح و خیرخواهی

یکی از راهکارهای تربیتی عفاف جنسی در خانواده، نصح و خیرخواهی است. خیرخواهی یعنی، خواستن خیر و خوبی برای دیگران در فرهنگ انسان‌ساز اسلام که منزلت والایی دارد. خیرخواهی گاهی با نصیحت، هم معناست و نصیحت یعنی درخواست عمل یا سخنی که مصلحت‌کننده آن کار و گوینده آن سخن را در پی داشته باشد یا دعوت به آنچه که صلاح مخاطب در آن باشد و نهی از چیزی که تباهی

و فساد در پی دارد. (موسوی بجنوردی، ۱۳۶۷، ذیل واژه خیرخواهی) بنابراین، ناصح و خیرخواه کسی است که به کردار و گفتار نیک راهنمایی کند و خود عمل کند (موسوی بجنوردی، ۱۳۶۷) خداوند از خیرخواهی و دلسوزی رسول اکرم ﷺ چنین یاد می‌کند: «لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ؛ گویا از شدت اندوه اینکه آنها ایمان نمی‌آورند، می‌خواهی جانت را از دست بدهی» (شعراء:۱). این آیه و آیه ششم سوره کهف، تصریح دارد که رسول خدا ﷺ جان خویش را در راه نصیحت و هدایت مردم در طبق اخلاص نهاده بود و بدون هیچ‌گونه چشم‌داشتی آنان را به خیر و صلاح دعوت می‌کرد. دیگر پیامبران الهی نیز این ویژگی را در حد اعلا داشتند. قرآن مجید برای نمونه از چهار نفر آنان یاد کرده است: هود، نوح، صالح و شعیب. در بحث عفاف جنسی در زندگی زوجین نیز اگر زن، شوهر خود را که گرفتار انواع انحرافات جنسی اعم از فردی یا اجتماعی است به قصد خیرخواهی و کمک به نصیحت او بپردازد، می‌تواند از انحرافات جنسی او جلوگیری کند و باعث استحکام روابط خانوادگی شود.

۶-۲. مشاوره و حکمیت

با توجه به نکات یادشده گاه در اختلاف‌های خانوادگی که ریشه آنها به انحرافات جنسی یکی از زوجین برمی‌گردد استفاده از دیگران به‌ویژه مشاوران ضروری است البته مشاور کسی است که در این زمینه تحصیل کرده است و شرایط و توانایی‌های لازم برای حل مسائل خانواده را دارد. برخی شرایط عمومی مشاور عبارتند از: آگاهی لازم در موضوع مورد مشاوره و زمینه‌های آن، توانایی ایجاد ارتباط عاطفی با دیگران، خلوص و خالی بودن از هرگونه سوء نیت، حلم و بردباری، رازداری، توانایی ادامه مشاوره، الگوی مناسب بودن و تقوا. (فقیهی، ۱۳۹۱، ص ۶۶-۷۱) استفاده از حکمیت و داوری نیز نوعی مشاوره خانوادگی است که برای عفاف جنسی بین زن و شوهر می‌توان از آن استفاده کرد. اگر وضعیت خانواده به‌گونه‌ای است که احتمال فروپاشی خانواده وجود دارد در این حالت توصیه می‌شود دو داور از بستگان زن و مرد انتخاب شوند تا به اختلاف آنها رسیدگی کنند. انتخاب داور از بستگان زن و مرد به چند جهت است: نخست، خویشاوندان زوجین از وضعیت روانی و شرایط زندگی آنها آگاه‌ترند. دوم، وجود داورهای از خویشاوندان مایه دلگرمی آنهاست؛ زیرا اطمینان دارند که از حقوق و منافع آنها حمایت خواهد شد.

سوم، ملاحظات روابط خویشاوندی موجب پذیرش نظر دو داور ازسوی زوجین خواهد شد. چهارم، خویشاوندان بیش از دیگران به حمایت دو طرف پرداخته و سعی بیشتری در تحکیم روابط و اصلاح بین زوجین دارند و پنجم، خویشاوندان به روش و فنون حل مشکلات زوجین و راه‌های جلب محبت آنها و نقاط مورد اتکای طرفین آگاهی بیشتری دارند و بهتر می‌توانند به راز و سبب نفرت و کراهت طرفین پی ببرند (قائمی، ۱۳۹۳، ص ۳۵۴).

۶-۳. امر به معروف و نهی از منکر

از راهکارهای فقهی که زن می‌تواند در قبال همسر خود در بحث عفاف جنسی از آن استفاده کند بحث وجوب امر به معروف و نهی از منکر است. خداوند متعال خطاب به مؤمنین می‌فرماید: «كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ؛ شما بهترین امت برای مردم هستید که پدید آمده است، مادامی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان می‌آورید» (آل عمران: ۱۱۰). رسول خدا ﷺ فرمود: «إذا امتی تواکلت الأمر بالمعروف والنهی عن المنکر فلیأذنوا بوقاع من الله تعالی؛ وقتی امت من امر به معروف و نهی از منکر را به یکدیگر وا گذاشتند، پس آماده واقعه‌ای از جانب خدا باشند» (کلینی، ۱۴۰۷، ۵/۵۹). یکی از ارزش‌های اسلامی که نهادینه کردن آن اهمیت دارد نهاد امر به معروف و نهی از منکر است. این مسئولیت در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی مطرح است. خداوند متعال در آیه ۶ سوره تحریم می‌فرماید: «یا ایها الذین امنوا قوا انفسکم و اهلیکم ناراً؛ خود و بستگان خود را از آتش نگاه دارید». براساس مسئولیت متقابل اشخاص نسبت به یکدیگر که در نهاد امر به معروف و نهی از منکر خودنمایی می‌کند اگر زن متوجه وجود ناهنجاری‌های رفتاری یا عقیدتی خاص با عنوان منکر یا ترک معروف در همسر خود شود با وجود شرایطی می‌تواند او را امر به معروف یا نهی از منکر کند. این امر ولایت و قیمومیت مرد محسوب نمی‌شود بلکه با تحقق شرایط امر به معروف و نهی از منکر در راستای حمایت زن و کمک به بهسازی زندگی دنیوی و اخروی همسر محسوب می‌شود. این امر اختصاص به زنان ندارد بلکه مردان نیز می‌توانند برای گسترش فرهنگ عفاف جنسی در خانواده از

این روش استفاده کنند؛ زیرا بسیاری از مسائل با بحث ولایت مرد قابل حل است. بنابراین، وجوب امر به معروف و نهی از منکر در بحث وظایف زن در قبال مرد مطرح شد.

۷. والدین و فرزندان

والدین نقش مهمی در پرورش رفتارهای جنسی فرزندان دارند. آنها باید سعی کنند به موقع و به صورت صحیح و با استفاده از آموزه‌های اسلامی به آموزش مسائل جنسی به فرزندان بپردازند.

۷-۱. ولایت پدر بر فرزند

یکی از کارکردهای والدین نسبت به فرزندان برای جلوگیری از انحرافات جنسی یا ارتقای عفاف جنسی در خانواده، کارکرد فقهی ولایت پدر است. ولی در روابط خانوادگی عبارت است از اقتداری که قانون‌گذار برای اداره امور مالی و گاه تربیت کودک (سفیه و مجنون) که حجرشان متصل به زمان صغراست) به پدر و جد پدری اعطا کرده است. (ماده ۱۱۸۳ ق.م. براساس روایت عمرو بن شعیب از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ولایت پدر ثابت می‌شود. پیامبر صلی الله علیه و آله برای فصل خصومت پدر و پسر فرمود: «تو و اموال از آن پدرت هستی» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۲۹۱). این حدیث اطلاق دارد و شامل همه دوران زندگی انسان می‌شود و ولایت بر خود فرزند و اموال فرزند را دربرمی‌گیرد. این حدیث گذشته از صغف سند، اطلاق آن مورد خدشه است؛ زیرا همه فقها اتفاق دارند که کودک پس رسیدن به سن بلوغ و رشد تحت ولایت هیچ کس نیست و می‌تواند بدون سلطه و ولایت کسی بر خود در اموال خود تصرف کند حتی در امر مهمی مانند ازدواج می‌تواند مستقل عمل کند. در مورد ازدواج دختران رأی مشهور این است که باید خواست و رضایت دختران برای ازدواج در نظر گرفته شود (علایی رحمانی، ۱۳۷۹، ص ۵). نظر برخی فقها بر این است که این قبیل روایات بیانگر حکم اخلاقی است که فرزند احترام پدر خود را داشته باشد یا بیانگر نیازمندی و وجوب نفقه پدر بر فرزند است (مکارم شیرازی، ۱۴۱۱، ۱/۴۳۱). بنابراین اصل عدم سلطه و عدم ولایت کسی بر دیگران، اگر گفته شود که پدر بعد از سن بلوغ، ولایتی بر فرزند ندارد تا بتواند مسائلی چون عفاف جنسی را آموزش دهد یا از ناهنجاری‌های جنسی جلوگیری کند، می‌توان این مسئله را با وجوب امر به

معروف و نهی از منکرو یا نصیح و خیرخواهی حل کرد؛ یعنی والدین با استفاده از این دوروش به مقصود خود که پرورش فرزند صالح و تعادل در غریزه جنسی فرزندان است، برسند.

۸. توصیه‌های دینی به مسائل هم خوابگی

۸-۱. نخوابیدن کودک با پدر و مادر

در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «به خدا سوگند اگر مردی با همسر خود بیامیزد و در اطاق کودک بیداری، آن دو را در حال آمیزش ببیند و سخنان آنها و همچنین صدای نفسشان را بشنود آن کودک رستگار نخواهد شد. اگر دختر باشد یا پسر سرانجام به زناکاری آلوده می‌شود». (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۱۶/۵) امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «زمانی که در اطاق کودکی حاضر است مردان با زنان یا کنیزانشان نیامیزند؛ زیرا کودک چنان درک می‌کند که قادر است به خوبی آن را برای دیگران توصیف کند» (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۱۶/۵). اگر در محیط خانواده حریم خصوصی جنسی رعایت نشود کودک دچار بلوغ زودرس می‌شود و عوارض نامطلوبی بر جسم و روح او می‌گذارد. اسلام برای جلوگیری از این نوع عوارض نامطلوب راهکارهایی دارد از جمله حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است که می‌فرماید: «زمانی که فرزندان شما هفت ساله شدند بستر خوابشان را از یکدیگر جدا کنید» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱۴/۳).

۸-۲. پوشش و گفتار صحیح والدین

میزان پوشش در خانواده‌ها براساس فرهنگ و اعتقادات آنها تنظیم می‌شود. رعایت پوشش مناسب براساس الگوهای اخلاقی و اسلامی در خانواده بسیار اهمیت دارد و ثبات و آرامش و امنیت در خانواده را ایجاد می‌کند. پوشش نامناسب والدین در خانواده آسیب‌هایی به فرزندان وارد می‌کند مانند بلوغ زودرس در سن نوجوانی، پوشش نامناسب والدین و اطرافیان زمینه تحریک جنسی سریع فرزند را فراهم می‌کند و ناخودآگاه در کوچه و خیابان آنچه را دیده بر دیگران تطبیق می‌کند؛ (ب) کم‌اهمیت شدن حیا و عفت، نوجوانی که مادر خود را همیشه نیمه عریان می‌بیند، احساس شرم نخواهد کرد از اینکه دیگر اقوام خود را با همان وضع ببیند. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمود: «کسی که حیا ندارد دین کاملی ندارد، شرم و حیا بخشی از ایمان است» (کلینی، ۱۴۰۷، ۱۰۶/۲؛ ورام، ۱۳۸۵، ص ۲۵۶). از نظر فقها نیز اگر مادر

لباس نیمه‌عریان در منزل بیوشد و محرک و مفسده‌دار باشد، جایز نیست (شبیبری زنجانی و مکارم شیرازی) و در غیر این صورت نیز سزاوار است شئون اسلامی و آداب عرفی رعایت شود (نوری همدانی و شبیری زنجانی). والدین باید در مقابل فرزندان رعایت عفت و حیا در گفتار نیز داشته باشند و از کلمات و واژه‌های مربوط به مسائل جنسی و اندام‌های جنسی انسان به‌طور صریح سخن نگویند و در شنیدن این کلمات نرمش به خرج ندهند، همچنین رفتار و نگاه پدر و مادر به یکدیگر در حضور فرزندان نباید به گونه‌ای باشد که نشانه‌ها و علائم رفتار جنسی در آنها احساس شود (نحوی، ۱۳۹۱، ص ۲۱۷).

۸-۳. آموزش استیذان برای ورود به فرزندان

در قرآن آمده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید باید بندگان شما و آنها که هنوز به حد بلوغ نرسیده‌اند در سه هنگام از شما برای وارد شدن به خانه رخصت طلبند: پیش از نماز صبح و هنگام ظهر که لباس از تن بیرون می‌کنید و بعد از نماز عشا. این سه وقت، وقت خلوت شماست. در غیر آن سه هنگام، شما و آنها گناهی مرتکب نشده‌اید اگر بر یکدیگر بگذرید. خدا آیات را این چنین برای شما بیان می‌کند و خدا دانا و حکیم است.» (نور: ۵۸). در این آیه اشاره شده است اطفالی که بالغ نشده‌اند، ولی به حد تمیز رسیده‌اند برای ورود به محل استراحت والدین باید اجازه بگیرند. منظور از عورات، شرمگاه‌هاست (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۴۷/۹). دلیل اینکه خداوند در این آیه می‌فرماید: «فرزندان در این سه وقت برای ورود به اطاق والدین اجازه بگیرند این است که چون این سه وقت، زمان استراحت والدین است و پوشش مناسبی ندارند و امکان رویت عورت والدین وجود دارد. در اسلام، نگاه به عورت دیگری حتی اگر از محارم باشد حرام است» (خمینی، ۱۴۰۹، ۱۹/۱). نگاه کودک به عورت بزرگسال اگرچه حرمت فقهی ندارد و برای والدین نیز به دلیل عدم خوف در گناه، حرام نیست، ولی از لحاظ تربیتی، قبیح نگاه به عورت دیگران نزد فرزند از بین می‌رود و موجب بی‌عفتی او خواهد شد (محمدی ری‌شهری، ۱۳۸۶، ص ۲۱۷؛ ایزانلو و زارع، ۱۳۹۴، ص ۱۴). آنچه گفته شد برای کودکان نابالغ و متمیز است. فرزندان که به حد بلوغ رسیده‌اند باید مثل دیگر افراد در همه اوقات برای ورود به حریم خلوت والدین اجازه بگیرند.

۸-۴. فرزندان با یکدیگر

ارتباطات خانوادگی بین فرزندان به‌ویژه خواهر و برادر، اهمیت زیادی دارد و رعایت حدود شرعی و عرفی در استمرار روابط عقیفانه و جلوگیری از انحرافات جنسی نقش به‌سزایی دارد. در روابط بین خواهر و برادر یا هم‌جنس (خواهر با خواهر یا برادر با برادر) دو مقوله مطرح است: یکی بحث نگاه و دیگری پوشش. در موضوع نگاه میان خواهر و برادر و یا هم‌جنس به غیر از عورتین به تمام بدن محارم خویش می‌توان نگاه انداخت، مشروط به آنکه این نگاه به قصد لذت نباشد. همچنین ترس از مفسده‌انگیزبودن این‌گونه نگاه‌ها به بدن محارم از جمله خواهر و برادر در بین نباشد (طباطبایی یزدی، ۱۴۱۴، ۱/۵۴۹). بنابراین، برادر و خواهر و یا هم‌جنس (خواهر خواهر و برادر و برادر) نمی‌توانند عورتین یکدیگر و یا دیگر محارم خود را ببینند اگرچه بدون قصد لذت و ایجاد مفسده‌ای باشد. در مورد پوشش میان محارم از نظر فقه، پوشاندن عورت لازم است. در صورتی که لباس زن باعث ایجاد مفسده خاصی در محارم شود یا حتی احتمال یا ظن وقوع در حرام باشد، زن باید به مقدار متعارف و مناسب لباس بیوشد (رهبری و آیت‌الله مکارم).

با توجه به شرع، خواهر و برادر می‌توانند به جز عورت، به همه جای بدن یکدیگر نگاه کنند اگر خوف وقوع در گناه نباشد، اما خواهر و برادر و محارم باید در پوشش خود معیارهای عرفی و اخلاقی را نیز رعایت کنند. شرع برای تقویت جایگاه عرف و اخلاق در خانواده و محارم به‌ویژه خواهر و برادر و جنس موافق یا مخالف، نگاه با قصد و لذت و مفسده‌انگیز میان خواهر و برادر و دیگر محارم را منع کرده است. همچنین پوشاندن قسمت‌هایی از بدن به قصد به حرام انداختن دیگری، حرام دانسته است (معصومی، ۱۳۹۳، ص ۱۰۱)، پس با رعایت معیارهای عرف می‌توان حریم عفاف و حیا را در نهاد مقدس خانواده حفظ کرد؛ زیرا بی‌اعتنایی به مقوله فرهنگ و رسوم پوشش میان محارم در عرف خانواده‌ها می‌تواند تبعات فراوانی را به همراه داشته باشد و مفسد فردی و اجتماعی جنسی را به دنبال داشته باشد.

۹. نتیجه‌گیری

با توجه به وجود انحرافات جنسی فردی و اجتماعی در همه دوران‌ها برای روشن شدن مفهوم عفاف جنسی، عناوین و راهکارهای فقهی وجود دارد تا مفهوم عفاف جنسی خانواده روشن شود. از جمله عناوین فقهی که در شناسایی مفهوم عفاف جنسی مؤثر است آیات و روایات است که برخی مصادیق فردی و اجتماعی انحرافات جنسی در آنها بیان شده و به‌وسیله سیره عقلا که معتقدند حفظ نظام حکومتی با حجاب و عفاف حاصل می‌شود و همچنین به‌وسیله عوامل حکومتی مانند بیانات رهبری و اهتمام ایشان به گسترش حجاب و عفاف بین مردم و جامعه و قوانینی که در این باب به‌وسیله کارگزاران حکومتی برای تمام ارگان‌های وضع شده، جزء مهمترین عناوین برای شناخت مفهوم عفاف جنسی هستند. از کسانی که در خانواده وظیفه دارد، والدین نسبت به یکدیگر هستند. برای مثال شوهر با استفاده از حق ولایت و قیمومیتی که بر همسر خود دارد، می‌تواند عفاف جنسی را در خانواده تقویت کند و زن نیز می‌تواند با نصیحت، مشاوره و حکمیت و امر به معروف و نهی از منکر از انحرافات جنسی شوهر خود جلوگیری کند. البته زوج نیز می‌تواند از راهکارهای نصح، حکمیت و امر به معروف و نهی از منکر استفاده کند، ولی چون مسئله ولایت شوهر بر زن و قیمومیت آنها را دربرمی‌گیرد، پس جزء راهکارهای مربوط به زوجه بیان شده است.

در روابط بین والدین و فرزندان، پدر می‌تواند با استفاده از ولایتی که بر فرزندان خود تا قبل از سن بلوغ دارد بر رفتارهای عفیفانه جنسی آنها نظارت کند و همچنین راهکار توصیه‌های دین بر هم‌خوابگی مانند جداسازی بستر والدین از کودکان، جدا کردن بستر کودکان از هم و آموزش استیذان برای ورود به اطاق والدین به تقویت عفاف جنسی در کودکان کمک می‌کند. راهکارهای شرعی و عرفی در پوشش و نگاه فرزندان به یکدیگر و بیان حدود آنها وجود دارد که از انحرافات جنسی کودکان جلوگیری می‌کند.

فهرست منابع

۷۴. *قرآن کریم. مترجم: مکارم شیرازی، ناصر.
۷۵. ابن فارس، محمد (۱۴۰۴). معجم مقاییس اللغة. تحقیق و تصحیح: عبدالسلام محمد هارون. قم: مکتب الأعلام الإسلامی.

۷۶. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴). *لسان العرب*. تحقیق و تصحیح: میردامادی، جمال الدین. بیروت: دار الفکر لطباعه و النشر و التوزیع.
۷۷. اسحاقی، حسین (۱۳۸۷). *گوهر عفاف*. قم: بوستان کتاب.
۷۸. امام خمینی، روح الله (۱۴۰۹). *تحریر الوسیله*. قم: مؤسسه مطبوعات دار العلم.
۷۹. آمدی، عبدالواحد (۱۳۸۰). *عزرا الحکم و درر الکلم*. قم: انتشارات امام عصر علیه السلام.
۸۰. ایرانلو، امید، و زارع، محبوبه (۱۳۹۴). *خانواده و تربیت جنسی*. مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر.
۸۱. بانکی پور فرد، امیرحسین (۱۳۹۶). *عفاف و حجاب در سبک زندگی ایرانی-اسلامی*. تهران: انقلاب اسلامی.
۸۲. الجرجانی، علی بن محمد (۱۳۷۰). *کتاب التعریفات*. تهران: ناصر خسرو.
۸۳. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۶). *زن در آینه جلال و جمال*. قم: مرکز نشر اسراء.
۸۴. حرعاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). *وسائل الشیعه*. مصحح: گروه پژوهش مؤسسه آل البیت علیهم السلام. قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام.
۸۵. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۲). *لغت نامه*. دانشگاه تهران.
۸۶. رازی، احمد بن علی (۱۴۱۳). *جامع احادیث شیعه*. محقق: حسینی نیشابوری، محمد. مشهد: مؤسسه رضویه.
۸۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲). *مفردات الفاظ القرآن*. بیروت: دار القلم.
۸۸. سیستانی، سید علی (۱۴۱۷). *منهاج الصالحین*. قم: دفتر آیت الله سیستانی.
۸۹. شرتونی، سعید (بی تا). *اقرب الموارد*. بی جا.
۹۰. شهید ثانی، زین الدین بن علی بن احمد عاملی (۱۴۱۳). *مسالك الأفهام*. قم: مؤسسه المعارف الاسلامیه.
۹۱. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه قمی (۱۳۸۶). *من لا یحضره الفقیه*. محقق: غفاری، علی اکبر. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
۹۲. طباطبایی یزدی، محمد کاظم (۱۴۱۴). *العروه الوثقی*. قم: انتشارات داوری.
۹۳. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴). *تفسیر المیزان*. مترجم: موسوی همدانی، سید محمد باقر. قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین.
۹۴. طبرسی، ابی علی فضل بن حسن (۱۳۷۲). *مجمع البیان*. تهران: انتشارات ناصر خسرو.
۹۵. الطریحی، فخرالدین بن محمد (۱۳۷۰). *مجمع البحرین*. محقق: حسینی اشکوری، احمد. تهران: مرتضوی.
۹۶. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن (۱۳۸۷). *المبسوط فی فقه الامامیه*. تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء الآثار الجعفریه.
۹۷. طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۴). *الأمالی*. محقق: مؤسسه البعثه. قم: دار الثقافه.
۹۸. عباسی، مهدی (۱۳۹۶). *الگوی تنظیم رفتار جنسی با رویکرد اسلامی*. قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث.
۹۹. علایی رحمانی، فاطمه (۱۳۷۹). *میزان گستره ولایت پدراز نگاه دین*. نشریه علمی-پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء علیها السلام، ۱۰، (۳۲).
۱۰۰. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹). *کتاب العین*. قم: هجرت.
۱۰۱. فقیهی، علی نقی (۱۳۹۱). *مشاوره در آینه علم و دین*. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۰۲. فقیهی، علی نقی (۱۴۲۹). *تربیت جنسی مبانی، اصول ها و روش ها/ از منظر قرآن و حدیث*. قم: دار الحدیث.
۱۰۳. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب (۱۳۰۶). *قاموس المحيط*. بیروت: مؤسسه فی الطباعه.

۱۰۴. قائمی، علی (۱۳۹۳). *نظام حیات خانواده در اسلام*. تهران: انجمن اولیا و مربیان.
۱۰۵. کاشف الغطا، محمدحسن (۱۴۲۶). *تحریرالمجله*. محقق: ساعدی، شیخ محمد. تهران: المجمع العالمی للتقريب المذاهب الإسلامیه.
۱۰۶. کاظمی، محمود (۱۳۹۳). ولایت شوهر بر همسر یا مسئولیت او در برابر خانواده. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال سوم، شماره اول.
۱۰۷. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۰۷). *اصول کافی*. تهران: انتشارات دارالکتب الإسلامیه.
۱۰۸. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۰۷). *الکافی*. مصحح: غفاری، علی اکبر غفاری. تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۱۰۹. متقی هندی، حسام‌الدین (۱۳۹۷). *کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال*. محقق: رزوق، حسن. تصحیح: صفوه السقا. بیروت: مکتبه التراث الاسلامی.
۱۱۰. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). *بحار الأنوار*. تهران: المکتبه المرتضویه.
۱۱۱. محدث نوری، حسین (۱۴۰۸). *مستدرک الوسائل*. بیروت: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث.
۱۱۲. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۷۷). *میزان الحکمه*. مترجم: شیخی، حمیدرضا. قم: دارالحدیث.
۱۱۳. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۸۶). *حکمت نامه پیامبر اعظم ﷺ*. قم: دارالحدیث.
۱۱۴. مدرسی، سید محمدتقی (۱۳۷۹). *احکام خانواده و آداب ازدواج*. قم: انتشارات محبان الحسین.
۱۱۵. مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). *مسئله حجاب*. قم: صدرا.
۱۱۶. معصومی، سیدمسعود (۱۳۹۳). *احکام روابط زن و مرد و مسائل اجتماعی آن*. قم: بوستان کتاب.
۱۱۷. مقدادی، محمدمهدی (۱۳۸۷). *ریاست مرد بر رابطه زوجیت*. نشریه نامه مفید، شماره ۳۳.
۱۱۸. مقدس اردبیلی، احمدین محمد (بی تا). *زیده البیان فی احکام القرآن*. تهران: المکتبه المرتضویه لإحياء الآثار الجعفریه.
۱۱۹. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۱۱). *انوار الفقاهه*. قم: مدرسه الامام امیرالمؤمنین علیه السلام.
۱۲۰. موسوی بجنوردی، سید محمدکاظم (۱۳۶۷). *دانشنامه جهان اسلام*. بی جا. بی تا.
۱۲۱. میبدی، احمدبن سعد (۱۳۷۱). *کشف الاسرار و عده الابرار*. تهران: امیرکبیر.
۱۲۲. نحوی، سیف‌الله (۱۳۹۱). *نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات*. قم: سازمان تبلیغات اسلامی.
۱۲۳. ورام، مسعودبن عیسی (۱۳۸۵). *مجموعه ورام*. مترجم: عطایی، رضا. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
۱۲۴. یوسفی، شهناز (۱۳۸۹). *بارشناسی تربیت جنسی با رویکردی اسلامی*. قم: مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی علیه السلام.